

Kőkor Kerekasztal Konferencia

A kőkor kutatóinak éves gyűlése

2012. december 7.

Miskolci Egyetem, BTK, B/2 épület 417 (A Történelem szak könyvtára)

M E N E T R E N D

- 10.00 - 10.20 Király Attila: A kavicsanalízis lehetőségei felszíni leletek régészeti tafonómiai értelmezésében
 10.30 - 10.50 T. Dobosi Viola: Tata-Porhanyó 2012-ben
 11.00 - 11.20 Mester Zsolt: A standardizáció megközelítése statisztikus eszközökkel: az érdei kőeszközök vizsgálatának tanulságai

S Z Ü N E T

- 11.40 - 12.00 Szolyák Péter, Szalacsi Klára: Egy "ismeretlen ismerős" – A Miskolc, Molotov utcai leletegyüttes (1959) újraértékelése
 12.10 - 12.30 Markó András: Középső-paleolitikus lelőhelyeink kultúra-meghatározásáról
 12.40 - 13.00 Zandler Krisztián, Béres Sándor: Nyíltszíni paleolit telep Ostoros-Rácpán

E B É D

- 14.00 - 14.20 Béres Sándor, Péntek Attila, Zandler Krisztián: Nyíltszíni Szeleta telep és vonatkozásai a szécsényi Kis-Ferenc-hegyen
 14.30 - 14.50 Faragó Norbert: Késő neolitikus pattintott kőeszközök Polgár-Csőszhalom dülő horizontális telepéről
 15.00 - 15.20 T. Biró Katalin, Péterdi Bálint, Tóth Zoltán Henrik: Őrlőkő- és malomkőműhely a Mátra alján

S Z Ü N E T

- 15.40 - 16.00 Tóth Zoltán Henrik, Ringer Árpád, Németh Norbert: Újabb metariolit (szeletai kvarcporfir) elsődleges geológiai előfordulás és kőnyersanyag kitermelőhely Bükkszentlászló fölött.
 16.10 - 16.30 Mester Zsolt, Lengyel György, Ringer Árpád, Szolyák Péter: SzeleStra - Új rétegtani kutatások a Szeletien kultúra névadó lelőhelyén
 16.40 - 17.00 Mester Zsolt, Faragó Norbert, Lengyel György: Az ELTE kutatási programja a kőnyersanyag-források és az őskori megtelepedések kapcsolatának vizsgálatára

ABSZTRAKTOK

Király Attila: A kavicsanalízis lehetőségei felszíni leletek régészeti tafonómiai értelmezésében

A tárgyakhoz tapadó téri információk nélkülözhetetlen elemei a régészeti kutatásnak, a felszínen előkerülő leletek esetében azonban értékelésük számos nehézségbe ütközik. A világ száraz régióiban sokszor a teljes leletanyag a felszínen helyezkedik el; ezeken a helyeken, vertikális rétegsorok hiányában, a tárgyi emlékek térbeli szóródása különösen nehezen megfejthető, de fontos információhordozó. Alapvető kérdés ekkor, hogy az általunk rögzített szóródás milyen mértékben tükrözi a lelőhelyképződés folyamatát, más megfogalmazásban, a posztdepozicionális folyamatok milyen mértékben változtatták meg a leletek eredeti elrendeződését.

A számos lehetséges vizsgálat mellett ennek kiderítésére hivatott a törmelékanalízis módszere, amit a szudáni HSAP 057 középső holocén lelőhely példáján keresztül mutatok be. A módszer lényege, hogy statisztikai próbák segítségével összeveti a felszíni kulturális maradványok és a természetes törmelékterelő térbeli elrendeződését. A hipotézis szerint minél inkább hasonló a két populáció elrendeződése, annál inkább nő a posztdepozicionális bolygatás esélye. Az elrendeződésbeli különbségek értékelése nem automatizálható, eseti magyarázatokra van szükség. Bár a törmelékanalízis csak speciális esetekben alkalmazható, kis eszközigénye, alacsony költségei okán a terepbejárások és felmérések hasznos eszközévé válhat.

T. Dobosi Viola: Tata-Porhanyó 2012-ben

Az 1909-cel kezdődő évszázadban Tata Porhanyó középső paleolit lelőhelyen az alkalmi látogatásokat leszámítva 16 alkalommal volt jelentősebb gyűjtés: közöttük a három ásatás összesen 10 szezonban (1909: Kormos Tivadar, 1958-59: Vértés László, 1995-2001: Cseh Julianna–Dobosi Viola). A beletárolt, 5 mm-nél nagyobb leletek száma meghaladja a 46 ezret. A régi természettudományos és régészeti anyag revíziója és az új leletek feldolgozása folyamatban van. A rész-tanulmányok monografikus publikálását tervezzük. Az 1964-ben megjelent Tata-monográfiához képest új eredmények a kronológiában, tipológiában várhatók, a hagyományos feldolgozás kibővül a tafonómiával és kopásnyom-vizsgálatokkal. Legjelentősebb változást az elmúlt években körvonalazódott közép-európai „microlithic world” (Moncel) kibontakozása jelenti: Tata-Porhanyó egy nagy területet benépesítő, gazdag entitás tagjának bizonyult. Előadásomban a régészeti feldolgozás jelen állapotáról számolok be.

Mester Zsolt: A standardizáció megközelítése statisztikus eszközökkel: az érdi kőeszközök vizsgálatának tanulságai

A kőeszközgyűttesek feltűnő egyöntetősége esetében rendszeresen felvetődik a kérdés, vajon standardizált-e az érintett kulturális egység (embercsoport) eszközkészítése, s ha igen, milyen mértékben. Az eszközök morfológiai viszonyainak statisztikai elemzése alkalmas megközelítésnek tűnik a kérdés vizsgálatához. A statisztikában azonban többféle eszköz is felhasználható erre a célra. Az érdi telep kőeszközeinek példáján vetjük össze a különböző eszközökkel kapott eredményeket a régészeti kérdés szempontjából.

Szolyák Péter, Szalacsi Klára: Egy "ismeretlen ismerős" – A Miskolc, Molotov utcai leletegyüttes (1959) újraértékelése

A magyar őskőkorkutatás egyik nehezen megfejthető leletegyüttese az 1959-ben Miskolcon, az egykori Molotov utcában feltárt leletanyag. Habár a pattintott kőleletek kronológiai és kulturális hovatartozásával kapcsolatban több szakember is állást foglalt már (pl. Vértes L., Ringer Á., Adams, B.), a leletek teljességre törekvő techno-tipológiai feldolgozására és az eredmények részletes publikálására napjainkig nem került sor. A korábban elsősorban tipológiai alapon történő besorolást a környék földtani viszonyainak áttekintése, a Megay Géza vezette ásatás dokumentációjának kritikai értékelése és a pattintott kőanyag aprólékos technológiai vizsgálata segítségével vettük revízió alá.

Markó András: Középső-paleolitikus lelőhelyeink kultúra-meghatározásáról

Zandler Krisztián, Béres Sándor: Nyíltszíni paleolit telep Ostoros-Rácpán

Előadásunkkal a két éve megkezdett hagyományt folytatva egy újabb Eger környéki lelőhelyet szeretnénk bemutatni. Az első leleteket Legányi Ferenc gyűjtötte, majd Korek József és Vértes László végzett ásatást a területen. A leletanyagot T. Dobosi Viola publikálta. Kultúrreteg nem került elő. Az utóbbi évtizedben újabb terepbejárások során jelentős mennyiségű és minőségű pattintott kő került elő, melyek alapján mindenképp érdemesnek tartjuk a lelőhely bemutatását, kibővített leletanyagának újraközlését. A lelőhely kulturális hovatartozása a mai napig sem teljesen megoldott. A Rácpa-tetőn több kultúra (Szeletai, Aurignaci és Badeni) megtelepedésével számolhatunk. Ennek ellenére tipológiai és technológiai jegyek, valamint a gyűjtések során szerzett információk alapján tisztább képet kaphatunk a lelőhely valamikori lakóiról.

Béres Sándor, Péntek Attila, Zandler Krisztián: Nyíltszíni Szeleta telep és vonatkozásai a szécsénkei Kis-Ferenc-hegyen

Annak ellenére, hogy a Szeleta-kultúra névadó lelőhelye köztudottan hazánkban található, Magyarországról szinte alig van publikált nyíltszíni, a fenti iparba tartozó telep. Ennek részben az is lehet az oka, hogy a Szeleta-kultúra vezéreszközei, a levélhegyek, sokszor szórványként, kísérő ipar nélkül kerültek a múzeumi gyűjteményekbe. Máskor a szeletainak meghatározott darabok láthatóan keveredtek más kultúrák eszközeivel és a régészeti anyagok szétválasztása nehézségekbe ütközött.

2001 óta szisztematikus terepbejárások folynak a nyugati Cserhát-hegység területén, többek között Legénd, Nógrádkövesd és Szécsénke térségében. Számos paleolit és fiatalabb őskori ipar/kultúra lelőhelye vált ismertté, melyek közül még csak kevésnek az anyaga került publikálásra. Ezen elmaradást pótolandó esett jelenlegi választásunk a szécsénkei lelőhelyre.

Az ipar jellegzetességei közé tartozik a távolsági nyersanyagok számító üveges kvarcporfir nagyarányú használata, a bifaciális technológia, a hossztengetyre szimmetrikus levélhegyek, aurignaci típusú vakarók, középső paleolit típusú kaparók jelenléte, valamint a pengék és a pengén készült eszközök kis aránya. Tipológiai alapon ezt az ipart a cseh-morva szeleta lelőhelyek anyagához köthetjük, néhány, részben még szintén publikálatlan régészeti anyaggal, – Debercsény-Mogyorós, Hont-Csitár, Buják-Szente – mint lehetséges párhuzammal.

Faragó Norbert: Késő neolitikus pattintott kőeszközök Polgár-Csőszhalom dűlő horizontális telepéről

A neolitikum fiatalabb fázisa a kezdetleges differenciált társadalom, formálódó fémművesség és a tellek első kialakulásának az időszaka. Noha ebben az időben a pattintott kőeszközök már nem játszottak olyan fontos szerepet a mindennapi életben, mint a megelőző korszakokban, kutatásuk mégis nagy jelentőséggel bír. Ez a forráscsoport jellegénél fogva magában hordozza a készítés szinte összes fázisának a nyomát, így talán nem túlzás azt állítani, hogy az aprólékos vizsgálatokkal az egykori élet legalább annyira megközelíthető, mint a kerámiastílusok és formák részletes elemzésével vagy akár az állatsontok statisztikus vizsgálatával. Ennek azonban elengedhetetlen feltétele, hogy a vizsgált tárgycsoport kellően számos mértékben, jól dokumentáltan legyen jelen. Polgár-Csőszhalom dűlő több szempontból is kiemelkedő jelentőségű, azonban ezek közül számunkra érdemes kiemelni a pattintott leletek rendkívül nagy, több mint 13 ezerre tehető számát. Ez a tény, együtt a település feltárt méretével (3,6 hektár), az egykori hétköznapi élet megannyi nyomával (90 cölöpház, 145 temetkezés, 68 kút, 238 gödör), a lelőhely összetett szerkezetével (tell és horizontális telep együtt) illetve a modern informatikában rejtőző lehetőségekkel (GIS) különösen alkalmassá teszi komplex, háztartás alapú elemzésre. Ennek a hosszú távú kutatási projektnek már az elején felmerültek említésre méltó eredmények, egyrészt két egymást metsző ház vizsgálatakor egyaránt határozott elkülönülés mutatkozott a használt nyersanyagokban illetve a kész eszköztípusokban, másrészt további lokális különbségek jelentkeztek a kőeszköz együttes térképen ábrázolt eloszlásából. A szisztematikus elemzések véghezvitelével vélhetően az alábbi kérdések megválaszolásához is közelebb fogunk jutni: – a presztízs javakat felmutató háztartások, egységek kőeszköz készletében mennyire tükröződik a kiemelkedő státusz? – mennyire preferálták a távolsági nyersanyagokat, beszerzésük mennyire tükröződik az egyes háztartásokban ill. az egész közösségben? – van-e eltérés a különböző nyersanyagok beszerzési és szállítási stratégiája között? – vajon a kőeszköz készítés minden háztartás sajátja-e, vagy léteztek kitüntetett helyek és személyek?

T. Biró Katalin, Péterdi Bálint, Tóth Zoltán Henrik: Őrlőkő- és malomkő-műhely a Mátra alján

Tóth Zoltán Henrik, Ringer Árpád, Németh Norbert: Újabb metariolit (szeletai kvarcporfir) elsődleges geológiai előfordulás és kőnyersanyag kitermelőhely Bükk-szentlászló fölött.

Mester Zsolt, Lengyel György, Ringer Árpád, Szolyák Péter: SzeleStra - Új rétegtani kutatások a Szeletien kultúra névadó lelőhelyén

A Szeleta Kultúráért Közalapítvány és a Bükki Nemzeti Park Igazgatóság erőfeszítéseinek köszönhetően 2011-ben elbontották és áthelyezték a Szeleta előterén álló mészkőhalmot. Így lehetővé vált, hogy a barlang sztratigráfiai viszonyainak tisztázására olyan helyen végezzünk feltárást, ahol az eredeti kitöltés érintetlenül maradt a lelőhely sorozatos ásatásai alatt. A Szeleta jelentőségére való tekintettel az idén megkezdett kutatást az ELTE, a Herman Ottó Múzeum és a Miskolci Egyetem szakemberei közösen vállalták fel, amelyhez a Szeleta Kultúráért Közalapítvány is anyagi támogatást nyújtott. Külföldi kutatási projektekké váló együttműködéseknek köszönhetően az üledékeken számos természettudományos laborvizsgálat is készül. 2012 szeptemberében került sor az első ásatásra.

Mester Zsolt, Faragó Norbert, Lengyel György: Az ELTE kutatási programja a kőnyersanyag-források és az őskori megtelepedések kapcsolatának vizsgálatára

A Felső-Tisza-vidék régiójában található kőnyersanyag-források szerepet játszhattak a Kárpát-medence neolitizációs folyamatában. E problematika vizsgálatára az ELTE Régészettudományi Intézete kutatási programot indított 2011-ben. Ahhoz, hogy fel lehessen tární a nyersanyagforrások kiaknázási módjában rejlő kulturális, gazdasági, környezeti és egyéb összefüggéseket, sokoldalú megközelítésre van szükség. Ennek egyik fontos összetevője a potenciális nyersanyagforrások megismerése szisztematikus terepi kutatásokkal. Mivel a Felső-Tisza-vidék régiójában érintett nyersanyagforrások részben Szlovákia és Ukrajna területén található, valamint az őskori telepeken rendszeresen előfordulnak a Kárpátokon túli lengyel és ukrán területekről származó kovafélék is, a programhoz együttműködő partnereket nyertünk meg. A négy országra kiterjedő terepi kutatásokat a Nemzetközi Visegrádi Alap támogatása tette lehetővé. Az előadásban a módszertani alapok mellett a terepi és a kísérleti pattintási tapasztalatainkról is szó lesz.